

Zur geschichtlichen Entwicklung

A település történetéről

In einer Schenkungsurkunde von König Imre aus dem Jahr 1199 wird der Name Racus im Zusammenhang mit einer Flurmarkierung erstmals genannt. Eine Kirche von Racus wird 1241 erwähnt. In einer Urkunde von 1244 regelt König Béla IV. die Zollrechte des Bistums Győr am Neusiedler See; gleichzeitig befreit er die Besitztümer des Bischofs von Steuerforderungen der Stadt Sopron.

Fertőrákos war die einzige Gemeinde in der Umgebung von Sopron, die nicht zu den Besitzungen der Stadt, sondern dem Bistum von Győr gehörte. Mehrmals versuchte Sopron, den Ort unter seinen Einfluß zu bekommen, wobei auch das Bischofspalais zerstört wurde. Der Streit wurde 1311 beigelegt.

Der Ortsname Racus weist auf ungarische Bewohner hin. Der deutsche Name Kroisbach wird erstmals 1457 genannt.

Der älteste Siedlungsteil lag unmittelbar um das Schloß. Die große Ortserweiterung nach Norden erfolgte gegen Ende des Mittelalters und findet in der Errichtung der Wehrmauern und der beiden Tore im 16. Jahrhundert seinen Abschluß. 1582 werden durch königliches Privileg zwei Markttage gestattet.

Ein im Jahr 1587 durch den Bischof von Győr, György Draskovics, für Fertőrákos erlassenes Urbarium gibt wichtige Auskünfte:

Die seinerzeit insgesamt 15 Hufen große Grundfläche der Siedlung war schon in viertelhufen- und halbhufengroße Stücke geteilt. 28 Familien besaßen Grund, 27 andere waren Pächter. Außer ihnen wohnten noch drei Adlige und fünf andere Hauseigentümer in der Nähe der Festungsmauer; unter ihnen auch ein Arzt. Erwähnt werden noch das Gemeindehaus, der Gemeindegasthof und die Gemeindegewerkerei, die Mühlen, das Pfarrhaus sowie der Steinbruch. Das Bischofsgut besteht aus 18 Morgen Ackerland, 38 Morgen Wiese und einem Morgen Weinberg.

Bei der Errichtung der Befestigungsanlagen konnten die topographischen Gegebenheiten ausgenutzt werden. Die Geländeverhältnisse sicherten die Siedlung von der Bachseite, die See- und die Westseite wurde von kaum begehbareren Sumpfgelände geschützt. Lediglich die zwei ungeschützten Seiten, mit den Toren, mußten zur Verteidigung mit Befestigungsmauern versehen werden. Von den erwähnten Gebäuden erlitten während der türkischen Belagerung von 1683 das Schloß und die Kirche schwere Beschädigungen; aber im wesentlichen bestehen sie alle noch heute (Abb. 5, 7, 8).

Der Pranger wurde erst im 17. Jahrhundert – um 1630 – errichtet (Abb. 17), die Gerichtsbarkeit und das Gefängnis existierten bereits früher. Die Lebensfähigkeit des Marktfleckens unterstreicht auch die Tatsache, daß sich 1652 die Schmiede, 1678 die Weber in Zünften zusammenschlossen. Während der türkischen Belagerungen wurde der Sitz des Bistums von Győr für längere Zeit nach Fertőrákos verlegt.

Bischof György Széchenyi empfing hier, während des Reichstags von Sopron, im Jahr 1681, König Leopold I. Die

Racus -Fertőrákos- nevével először egy dűlőhatár kitűzésével kapcsolatban- Imre király 1199-ből származó ajándékozó oklevelének szövegében- találkozunk. Racus templomát 1241-ben említik. IV. Béla király 1244-ben keletkezett oklevele a győri püspökség Fertő tóval kapcsolatos vámjogait szabályozza, ezzel egyidejűleg pedig a püspöki birtokot mentesíti Sopron város adókövetelése alól.

Sopron környékén Fertőrákos volt az egyetlen település, mely nem a város birtoka volt, a falu a győri püspökséghez tartozott. Sopron nem egyszer megkísérelte, hogy a helységet birtokába vegye, egy alkalommal a soproniak a püspöki palotát is lerombolták. A vizálykodásoknak 1311-ben vetettek véget.

Racus településnév arra utal, hogy az első lakosok magyarok voltak; a német Kroisbach nevet először 1457-ben említik.

A legrégebbi település magja a püspöki palota közvetlen közelében lehetett. A középkor legvégén e helység észak irányában nagy területekkel bővült: a fejlődés e szakasza a védőfalak és a két kapu megépítésével fejeződött be. 1582-ben a király két vásár megtartását engedélyezte évente.

A község történetével kapcsolatban Draskovics György győri püspök 1587-ben, Fertőrákos részére kibocsájtott urbáriuma ad fontos tájékoztatást: ebből tudjuk, hogy az akkortájt összesen tizenöt telekből álló települést negyed és fél telkekre osztották. Huszonnyolc család rendelkezett saját telekkel, további huszonkettő bérlő volt. Rajtuk kívül még három nemes és további öt, másik háztulajdonos élt az erődített falak közelében; közülük egy orvos volt. Az okmány megemlíti a községházat, a községi csapszéket és mézsárszéket, a malmot, a plébániát és a kőfejtőről is említést tesz. A püspök birtoka 18 hold szántóból, 38 hold legelőből és egy hold szőlőből állt.

Az erődítés létesítésénél ügyesen kihasználták a felszíni adottságokat. A patak felőli oldalon a változatos terep nyújtott védelmet, a tó felől az alig járható ingovány védte a falut. Csupán a két, védetlenné, rövidebb oldalt kellett kapukkal és várfalakkal erősíteni. Az 1683-as török támadás alkalmával a kastély és a templom súlyosan megsérült, helyreállított formában azonban mindkettő áll ma is (5, 7, 8. kép.).

A pellengett a 17. században – nagyjából 1630 körül – létesítették (17. kép.), bírói jogszolgáltatás és tömlöc azonban már hosszabb ideje volt a faluban. A mezővároska lakóinak életrevalóságát bizonyítja, hogy 1652-ben a kovácsok, 1678-ban pedig a takácsok is céhbe tömörültek. Győr török megszállása idején a győri püspökség székhelyét hosszabb időre Fertőrákosra helyezte át.

Széchenyi György püspök a soproni országgyűlés alkalmából itt fogadta I. Lipót királyt. Itt állapodtak meg a protestán-

Durchführung der hier vereinbarten, gegen die Protestanten gerichteten Beschlüsse, leitete der Bischof von Rákos. Die türkischen Verwüstungen, im Jahr 1683, verursachten die beinahe völlige Entvölkerung der Ortschaft. Die Neubesiedlung erfolgte aus österreichischen und mährischen Gebieten. Die neuen Siedler erhielten eine 6-jährige Steuerfreiheit. Die früheren Privilegien wurden von Karl III. im Jahre 1712 bestätigt.

Im Mittelalter fanden die Beisetzungen auf dem Friedhof neben der Kirche statt. Nach dem Erscheinen der Gesundheitsanordnung von Maria Theresia, mußte ein neuer Friedhof nördlich der Siedlung, außerhalb der Stadtmauer, errichtet werden (Abb. 18). Dort lag bis dahin der Pestfriedhof.

Die Siedlung breitete sich im 18. Jahrhundert über die Stadtmauer hinaus aus und erreichte die zum Friedhof führende Straße. Die Gemeinde wurde in jedem Jahrhundert von größeren Bränden verwüstet, im 18. Jahrhundert gab es sogar drei vernichtende Feuersbrünste. Der Wassermangel bereitete der auf einem felsigen Hügel angesiedelten Gemeinde häufig Probleme. Mit großem Kostenaufwand wurde 1797 im Hof des Gasthauses ein Brunnen in den Fels abgetäuft. Eine Gedenktafel erinnert heute noch an dieses Ereignis. Die Siedlung erlangte ihr heutiges Bild nach dem Großbrand von 1843. Der Aufbau von mehr als hundert abgebrannten Gebäuden wurde mit der Finanzierung von Wiener Versicherungsgesellschaften durchgeführt.

Eine bedeutende, über die Stadtmauer hinausreichende Ausdehnung des Siedlungsgebietes ist im 19. Jahrhundert zu verzeichnen. Die Ausbreitung erfolgte in drei Richtungen: in Richtung des Friedhofes, am Schloß in der Bachgegend und zum Ko-

sok elleni intézkedésekben is, melyek végrehajtását a püspök Rákosról irányította. A törökök 1683-ban szinte az egész települést lerombolták, a falu hosszabb időre majdnem teljesen elnéptelenedett. Később osztrák és morva vidékről hoztak telepeket az elpusztult lakosság helyébe. Az újonnan letelepültek hat évre adómentességet kaptak – előjogaikat később, 1712-ben III. Károly is megerősítette.

A középkorban a templomot körülvevő sírkertbe temetkeztek. Mária Terézia királynő közegészségügyi rendeletének kibocsátása után a korábbi pestistemető mellett, a várfalakon kívül új temetőt kellett nyitni (18. kép.).

A 18. században a település a várofalakon túli területek beépítésével terjeszkedett tovább és egy idő után a temetőhöz vezető utat is elérte. A falut szinte egyetlen évszázadban sem kerülték el a tűzvészek: a 18. század során három pusztító tűzvészt is átélt a község. A sziklás magaslatra épített házak lakói állandó vízhiánnyal küszködtek. 1797-ben a vendégfogadó udvarában nagy költséggel kútát mélyítették a sziklába. Erre az eseményre napjainkig fennmaradt emléktábla emlékeztet. A község mai kinézetét az 1843-as tűzvészt követő időkben nyerte el. Ez alkalommal nem kevesebb, mint száz ház vált a lángok martalékává, ezeket a bécsi biztosító társaságok pénzéből építették újjá.

A 19. században a község a várfalakon kívül eső területeken nagy ütemben fejlődött tovább. A terjeszkedésnek három iránya volt: a temető felé, a patak környékén, a kastély szomszédságában és a Kovács domb felé növekedett tovább a falu. Az

Abb. 3. Blick auf Fertőrákos von Süden in einer historischen Ansicht: „Kroisbach am Neusiedlersee“, Lithographie von Luwig Rohbock, 1860.
3. kép. Fertőrákos látképe délről korabeli ábrázoláson: „Rákos a Fertőnél“, Rohbock Lajos könyvomata, 1860.

vács-Hügel zu. Nach dem Ersten Weltkrieg wurde die Hauptstraße in Richtung Steinbruch verlängert. Weitere Expansionsrichtungen waren noch südwestlich vom Schloß die Gegend von Kistrákos, Kovács-Hügel, die Kovács-Straße sowie Virágosmajor. 1922 wurden Baugrundstücke an der äußeren Bachseite verteilt. Hier wurde eine neue Häuserreihe mit auf den Siedlungskern gerichteten Hauptfassaden erbaut. Nach der Verteilung weiterer Baugrundstücke im Jahr 1927 wurden die mit treppenförmig angelegten Häusern bebauten Straßen Alsó-, Közép- und Felsőszikla sor geschaffen (Abb. 140). Die Siedler kamen aus Deutschland. 1945 wurde der größte Teil der Ortsbevölkerung nach Deutschland ausgesiedelt. Es kamen dafür ungarische Familien, die aus dem ehemaligen ungarischen Oberland, der heutigen Slowakei, vertrieben worden waren.

Im nördlichen Teil des heutigen Ortes liegt der bekannte Steinbruch, der bereits im Urbar von 1587 unter den bistümlichen Besitzümern erwähnt wird (Abb. 13, 14). Jeder Arbeiter des Steinbruchs mußte damals jährlich 10 Gulden Abgabe erichten. Die intensivere Abbautätigkeit begann 1857, nachdem die Wiener Baugesellschaft den Steinbruch in Pacht genommen hatte. Aus dem hier gewonnenen Baustein wurden in Wien u. a. die Votivkirche, das Rathaus, das Universitätsgebäude und die Gebäude des Kunsthistorischen Museums sowie des Naturhistorischen Museums erbaut. Den in Sopron durchgeführten archäologischen Untersuchungen zufolge wurde der Steinbruch schon von den Römern benutzt. Beweise hierfür lieferten dort die römische Stadtmauer und Mauerreste anderer Gebäude aus der Römerzeit.

első világháború után a Fő utcát egészen a kőfejtőig meghosszabbították. További fejlődés lehetőségét biztosította a kastélytól délnyugatra eső Kistrákos környéke, a Kovács domb, a Kovács utca és a Virágosmajor; 1922-ben pedig a patak túloldalán osztottak házhelyeket. Itt egész sor ház épült, a településközpont felé néző főhomlokzatokkal. 1927-ban további építési telkeket is osztottak: az Alsó- Középső és Felsőszikla sort lépcsősen telepített házakkal építették be (140. kép.). Az új betelepülők Németországból érkeztek. 1945-ben a helyi lakosság nagy részét Németországba telepítették át. Helyükre a Felvidékről elűzött magyar családok költöztek.

A helység északi végében található a híres kőfejtő, melyet már az 1587-es urbáriumban püspöki birtokként emlegettek (13, 14. kép.) A kőbánya minden munkását évi tíz forint megfizetésére kötelezték. A nagyobb ütemű kőkitermelés 1857-ben indult meg, azután, hogy a kőbányát a Bécsi Építőtársaság (Wiener Baugesellschaft) vette bérbe. Az itt kitermelt kőanyagból faragták a bécsi Votivskirche, az Egyetem épületeinek valamint a Szépművészeti és Természettudományi Múzeum épületének köveit. Soproni tudósok régészeti feltárásai bizonyították, hogy a fertőrákosi követ már a rómaiak is felhasználták. Bizonyítékul szolgálnak erre a római városfalak és a római korból származó, jelentős soproni építmények.

Abb. 4. Blick auf Fertőrákos von Süden, im Vordergrund eine Brücke über den Rákos, rechts im Bild die Mühle. Um 1970.

4. kép. Fertőrákos látképe délről, előtérben a Rákos patak egyik hídja, a kép jobb oldalán a malom. 1970 körül.

Abb. 5. Fertőrákos, Kath. Kirche Christi Himmelfahrt, nach Zerstörung durch die Türken in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts Wiederherstellung unter Bischof Leopold Kollonich (1631-1707, ab 1685 Bischof von Győr), mit jüngerem Chor und Ausstattung um 1770 (Zustand um 1930).

5. kép. Fertőrákos, rk. templom, Krisztus mennybemenetele, a török pusztítás után a 17. század második felében Kollonich Lipót püspök (1631-1707, 1685-től győri püspök) állíttatja helyre; a kórus és berendezés 1770 tájáról (1930 körüli állapot).